

Оксана ТИХОВСЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У ЛІРИЦІ ДМИТРА КРЕМЕНЯ

Серед мотивів лірики Д. Кременя варто виокремити біблійно-апокрифічні. Автор звертається до Святого Письма, міфів та антропогенічних легенд і цікаво осмислює тему появи перших людей та їх гріхопадіння. Твори «Літанія до міфа. Сотворення Адама» та «Притча про гріхопадіння» слід віднести до філософської лірики поета. Д. Кремень через уяву подорож у часі у творі «Літанія до міфа...» прагне осмислити сутність ідеї щастя, сенсу людського життя, вини й спокути, прагне заглибитися в непізнані глибини людської психіки, висловлюючи припущення:

*Може, справжня людина
В праглині ще спить?
Пролітають віки. Править бал сатана
Та справіку в праглині – людина, вона... (С. 338)*

Поет акцентує увагу читача на духовно-інтелектуальному потенціалі людства, протиставляючи ідеаль-

ну/справжню людину минулого (до гріхопадіння) й людину «цивілізовану», яка має багато різних облич:

*Люди – глина й богове, царі і раби,
І відлуння гріха, і гріховний порив,
Інфернальна долина життя й боротьби,
– Бути власне, а не взагалі. (С. 338)*

У руслі християнського вчення Д. Кремень бачить в образі людини проекцію Творця, образи Бога й людини, причетної до написання Біблії, взаємодоповнюють-ся, переплітаються, й між ними важко провести межу:

*Та відвіку в тій глині була, мов тотем.
Та рука, що напише божественну книгу.
Та рука, коли ще і не звідав Едем
Ні первісного зла, ні первісного снігу. (С. 338)*

Вищенаведені рядки засвідчують віру поета в існування божественної іскри в душі людини, яка, можливо, колись виразно об'єктивується у нашій реальності. Ліричний герой запевняє читача, що не прагне «вже диспут вести, І ховатись у міт, як скит...» (С. 338), але все ж яскраво моделює міф про створення людини:

*Як з'являється вона почала,
Біла смута рамен і чола,
Райських притч, райських снів, сирій рамованих дій
(після інкубації в глині – програма гріхопадіння)
– З яблунового лона землі,
Не сконавши в огні та золі, –
Видиралося людське лице. (С. 338-339)*

У «Літанії до міфа. Сотворення Адама» образ «яблунового лона» з'являється двічі, і він органічно пов'язаний з ідеєю уподібнення першої людини та бунтівного янгола – ці два образи переплітаються й проектується на образ яблука, котре в цьому контексті є метафоричним втіленням єдності добра і зла. З «яблунового лона» в «Літанії...» Д. Кременя народжується і «справжня людина», і Праянгол в звіриній подобі:

*...З яблунового лона землі,
Із огненного лона землі
Видиралось звірине лице.
Боже, знав це і бачив ти це!
Та в звіриній подобі Праянгол твій був,
Твій прообраз і образ, і янгольський бунт... (С. 338)*

«Людське лице» й «звірине лице» постають з «яблунового лона землі», однак поява людини складається з двох етапів – вона проходить «інкубацію в глині», долає «програму гріхопадіння». А Праянгол натомість долає на своєму шляху дві сфери – і «яблунове лоно землі», і «огненне лоно землі», відтак два міфічні світи маркують цей образ, роблячи його амбівалентним. Чи Праянгол в Дмитра Кременя є персоніфікацією сатани, чи уособленням злого alter-ego людини, кожен читач сам вирішить для себе. У «Літанії...» межі між людським і демонічним не прозорі.

Суперечливість людського ества, вічна боротьба добра і зла, що триває в душі людини, художньо увиразнюється останніми рядками твору, ліричний герой афористично підсумовує роздуми про дуалістичність своєї душі:

*Хто ж у мене ще дух свій вдихне, –
Ув очу сатана і господь... (с. 339)*

Дмитро Кремень вдало поєднує старозавітню й новозавітню легенди, метафорично окреслюючи образ Спасителя, який асоціюється з сонцем, світлом, його поява стає передумовою прояснення людської свідомості:

*Просіяла земля ця жива.
Як пішов він по суші й воді
Із колиски, із рук божества,
І засіяло коло ясне,
Осіяло божественну плоть. (С. 339)*

Сонце («коло ясне») у світовій міфології постає втілення морально-етичного ідеалу, до якого слід прагнути, уособленням світлого божества, здатного коригувати сценарії людських долі. У «Літанії...» Д. Кременя, як і у фольклорних творах, на образ сонця («кола ясного») проектується образ просвітленої свідомості (божества, Самості), відтак, це небесне світило метафорично руйнує темряву несвідомого (Праянгола), постає джерелом свідомості та є передумовою самоідентифікації людини у світі. Відтак, символ сонця («кола ясного») у «Літанії...» Д. Кременя є нагадуванням людині про те, що в її душі є світло добра, подібне до сонячного світла.

Варто зазначити, що образ-символ яблуні, «яблуневого лона» зустрічається в багатьох поетичних творах Д. Кременя. Зокрема, в «Притчі про гріхопадіння» образ яблуні асоціюється з першою жінкою, Євою, й водночас постає уособленням фемінного начала загалом. Як відомо, в міфології яблуко є символом безсмертя, родючості, кохання, небесним плодом (в колядках). У «Притчі про гріхопадіння» до цієї фольклорної семантики додається біблійна: яблуко постає уособленням божественного табу, яким знехтували перші люди. Особливістю інтерпретації мотиву гріхопадіння у цьому творі є авторське бачення вигнання людей з раю як закономірного, необхідного акту, котрий сприяв самоідентифікації особистості:

*Та спав Адам...
А птиці і дерева
У сні його жили без заборон.
І білі руки простягнула Єва
В його тривожний і недовгий сон.
Вона була – як чистота недільна.
А в ній зелена яблуня жила,
А в ній таїлась мить гріхопадіння,
Яка гріхопадінням не була (С. 485)*

На думку ліричного героя, коли емоційно-інтелектуальний розвиток не можливий, коли стан людини статичний, незмінний, коли відсутнє право вибору й боротьба не доцільна, тоді життя не має сенсу:

*Але страшніш – оця незмінність райська,
Де жінка – ані мати, ні жона.
Бо ж побік раю – дійсність дивоснами,
Де змії – не на деревах заборон, –
Колись постануть просто плазунами... (С. 460)*

Образи Єви і яблуні окреслюються як взаємопов'язані, як символи народження, плодючості, відтворен-

Ілюстрація Аркадія Шиншинова

ня життя. Яблуня не називається деревом Добра і Зла, ні Деревом Смерті (як в апокрифах) – вона асоціюється саме з життям і можливістю продовження роду (замість індивідуального безсмертя людина отримує можливість безсмертя через відтворення себе у своїх нащадках):

*А яблуня була – як породілля,
І Єві яблуневий плід болів (С. 459)*

Єва сприймається як частина «яблуневого минулого», як уособлення материнства, мрія про яке дрімала в її душі:

*В ній яблуневе ожило минуле.
...І яблуня тягнула, як жива,
Гілки до Єви, котра вже збагнула
Жіночість яблуневого єства... (С. 460)*

Ліричний герой Д. Кременя метафорично вмотивує вчинок Єви, яка зірвала заборонене яблуко й обрала шлях гріхопадіння та самопізнання. І якщо у Святому Письмі перші люди постають злочинцями, котрі виявили непослух, то в «Притчі...» вони ніби закономірно відкривають для себе щось близьке, той світ, де зможуть стати собою. Їх переступ окреслюється як неминучий, що спровокує страждання, біль і боротьбу водночас:

*Ах, райські куці! Вони стануть клином!
А люди, як дерева – догори.
Страждання скаже:
– Підведись, людино! –
І мука їй накаже:
– Говори! (С. 460)*

Ілюстрація Аркадія Шиншинова

Змій-спокусник у «Притчі про гріхопадіння» Д. Кременя окреслюється більше як пасивний спостерігач, як уособлення зла, що зовсім поруч, але прямо не спонукає до дії. Він сидить на дереві, де виріс заборонений плід, але це дерево Д. Кременя тут не називає яблуною – поруч зі змієм це – Дерево Добра і Зла:

*І вже на Дереві Добра і Зла
Рослинний змії тайвсь, страшний і сонний,
До дерева травою путь встилав. (С. 459)*

Чому письменник вжив дві назви для дерева, на якому росте заборонений плід, дає відповідь інтерпретація біблійного міфу про гріхопадіння Д. Д. Фрезером, який у праці «Фольклор в Старому Заповіті» зазначив, що колись існували два різні перекази про гріхопадіння: в одному з них фігурувало тільки дерево пізнання добра і зла, а в другому – тільки дерево життя. «Автор Біблії досить незграбно поєднав два перекази в один. Водночас один з них залишив без змін, а інший скоротив та переробив до непізнанності» [2]. Д. Д. Фрезер висловив припущення, що в первісній версії оповіді про гріхопадіння змії присвоїв собі безсмертя, обманом вкравши його в перших людей – «вмовив наших прабатьків з'їсти плід з дерева смерті, а сам з'їв плід з дерева життя і таким чином став безсмертним» [2]. Відтак, у світлі тлумачення оповіді про гріхопадіння Д. Д. Фрезером, увиразнюється логіка розмежування Дмитром Кре-

менем двох райських дерев у «Притчі про гріхопадіння»: яблуна, очевидно, увібрала в себе символіку дерева життя, котре насправді могло зробити людей іншими й безсмертними водночас, а Дерево Добра і Зла, на якому сидить змії, постає уособленням дерева смерті. Через подібність двох дерев Єва робить неправильний вибір, прислухавшись до навіювань змії:

*Як страшно змії до її серця крався
Її маривсь холод тіла плазуна... (С. 460)*

Сам мотив спокуси Єви змієм, їх розмова в «Притчі...» Д. Кременя залишилися поза кадром, поза баченням ліричного героя. Автор акцентує на існуванні страху в душі Єви перед змієм, а не перед Божою карою. Перемога змії метафорично відображається як безмовний регіт, а стан Єви змальований як одержимість передчуттям прилучення до непізнаного щастя:

*І сутінки вечірні в кров загусли,
Її безмовно змії на дереві реготавсь,
Коли в екстазно-молитовній тузі
Її рука за яблуком тяглась. (С. 460)*

Єва у «Притчі про гріхопадіння» Д. Кременя постає і як злочинниця, бо «почавсь із нею первозданий гріх» (С. 459), і як прамати людства – «над світом Мати / З тривоги, болю й радості стоїть!» (С. 460). Письменник у такий спосіб утверджує цінність людського життя та материнства й акцентує на невпинній боротьбі добра і зла у світі, і в душі окремої людини, котра завжди стоїть перед важливим моральним вибором і має бути уважною, щоб не помилитися.

І «Літанія до міфа. Сотворення Адама», і «Притча про гріхопадіння» свідчать про високу творчу майстерність Д. Кременя, ерудованість та здатність до багатогранного осмислення міфологічних образів і сюжетів. Обидва твори поєднує увага до внутрішнього світу людини, до процесу становлення особистості, в душі якої співіснують добро і зло, Бог і Праянгол (змій). Звернувшись до міфів про створення перших людей та їх гріхопадіння, автор акцентує на екзистенційній проблемі вибору.

У «Літанії...» Д. Кременя простежує своєрідну психологічну ініціацію чоловіка – і Адам, і Праянгол постають з «яблунового лона землі», а потім їм на зміну з'являється образ того, що «пішов і по суші, й воді» (Спасителя), – образ, на яких має рівнятися людина.

У «Притчі про гріхопадіння» в центрі уваги жіночий образ – образ Єви, котра уподібнюється до дерева життя – яблуні, прагне злитися з ним й зриває заборонений плід (очевидно, з дерева-двійника – Дерева Добра і Зла). Обманута Змієм Єва у творі Д. Кременя постає не грішницею, а праматір'ю людства, котра зробила свій важкий і прекрасний водночас вибір. І Адам, і Єва зображуються письменником як уособлення людства, готового до боротьби, пізнання й щастя. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень Д. Мовчання Волхвів. – Ужгород: Гражда, 2018. – 866 с. [Електронна версія].
2. Фрезер Д. Фольклор в Ветхому Заветі. (Глава 2. Грехопадение) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Frez_2/02.php